

8. Беляков Г.Ф., Василенко Є.С., Вілков М. Ф. и др. Київський політехнічний інститут. Нариси історії. – К.: Наукова думка, 1995. – С.23-24.
9. Бобир М.І., Суслов В.К., Кирилюк Ю.Є., Вілков М.Ф. та ін. Механіко-машинобудівний факультет. Нарис історії. – К.: Видавництво МІВВЦ, 1998. – С.23.
10. Київський політехнічний і київський сільськогосподарський інститут: XXV років. 1998-1923: Ювілейний збірник. – К.: Держ. трест “Київ друк”, 1924. – С.46-148,151-154.
11. Київський політехнічний і київський сільськогосподарський інститут: XXV років. 1998-1923: Ювілейний збірник. – К.: Держ. трест “Київ друк”, 1924. – С.162-163.
12. Михайло Згуровський. Витоки української авіації // Дзеркало тяжня. – 2003. – № 48 (473). – 13-19 грудня.
13. Бобир М. І., Суслов В. К. та ін. Назв. праця. – С.24-26.
14. Лось Ф.Е., Плыгунов А.С., Черненко Н.В. Из истории Киевского политехнического института. 1898-1917 гг. – К.:Издательство Киевского университета, 1961. – С.245-248.
15. Беляков Г.Ф., Василенко Є.С. та ін. Назв. праця. – С.21.
16. Личный состав Киевского политехнического института императора Александра II. 1908-1909 г. – 48 с.
17. Хто є хто: Довідник. Професори Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. – К.: Освіта, 1998. – С.48, 58,114, 132.

В.В. Янковий

УДК 94[070.11]

З ФУТБОЛЬНОГО ЛІТОПІСУ КИЇВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ

Розглянуто обставини створення першої футбольної команди Київського Політехнічного інституту, її роль у спортивному житті Києва і всієї Російської імперії. Визначено роль окремих особистостей у формуванні спортивних засад нового соціокультурного феномену.

Рассмотрены обстоятельства создания первой футбольной команды Киевского политехнического института, её роль в спортивной жизни города Киева и всего государства (Российской империи). Описана роль отдельных личностей в формировании спортивных принципов как нового социокультурного феномена.

The circumstances of creating the first football team of Kiev polytechnical institute and it's role in sport life of Kiev and hole state (the Russian empire) are observed in the article. The role of some persons in form the sports based principles as new social and culture fenomen is described.

Ключові слова: Київський політехнічний інститут, спорт, футбол, олімпіада, спартакіада, команда, стадіон.

Заснований у 1898 р. Київський політехнічний інститут став одним з центрів утвердження в Києві й загалом на території України спорту – не тільки як доступної для значної частини молоді форми здорового дозвілля, але й як нового на ті часи соціально-культурного феномену. Підготовка фахівців проводилась у КПІ на дуже високому рівні, і навчатися у новоствореному вищому навчальному закладі було важко. Однак, студентів Київської політехніки хвилювали не лише навчання та майбутня кар'єра: молоді люди жили так, як і належить молоді: навчалися, працювали, пізнавали світ, гаряче обговорювали новинки літератури і театральні події, закохувалися. А ще – захоплювалися спортом.

Спорт, як соціально-культурний феномен, у його сучасному вигляді тоді тільки зароджувався, тож найвірніших своїх апологетів вербував з середовища завжди спраглої нової молоді. Особливо – учнівської та студентської.

Принагідно відзначимо, що в царській Росії ставлення до спорту не було занадто прихильним. Звісно, народ у величезній країні полюбляв традиційні фізичні забави на кшталт гри в городки чи лапту, плавання, всіляких атлетичних змагань, кулачних боїв та такого іншого. Освіченіша публіка охоче каталася на ковзанах, влаштовувала змагання з веслування та вітрильні регати, кінські перегони і скачки, та, трохи пізніше, перегони на велосипедах, і, починаючи з останнього десятиліття ХІХ ст., навіть на мотоциклах та автомобілях. Окрім того, у навчальних закладах, переважно військових, викладалися стрільба, гімнастика і фехтування, але ці заняття мали суто прикладний характер. На кінець ХІХ – початок ХХ ст. припав і спалах цікавості до боротьби, хоча це був радше цирковий жанр, а не спорт у сьогоденному розумінні. Регулярні ж заняття фізичними вправами вважалися, по більшості, справою диваків. Яскравим свідченням ставлення тодішньої держави (та й суспільства) до спорту є слова з листа П'єру де Кубертену про підготовку до Першої Олімпіади сучасності першого члена Міжнародного олімпійського комітету від Росії генерал-лейтенанта

Олексія Бутовського, написаного 2 лютого 1895 р.: “Наша преса... вважає питання фізичного тренування таким, що не заслуговує на те, щоб про нього писали газети з певною репутацією”. Не дивно, що делегації від Росії на Олімпіаді 1896 р. в Афінах не було. Проте завдяки зусиллям окремих ентузіастів в останні півтора десятиліття позаминулого століття у ставленні широкої громадськості до методів фізичного вдосконалення намітилися переміни. Одним з таких ентузіастів був відомий петербурзький лікар Владислав Краєвський, який 1885 р. створив перший у Росії “Гурток любителів атлетики”, причому зал для тренувань – “атлетичний кабінет” – він обладнав просто у своїй квартирі. Невдовзі у нього з’явилися послідовники і в інших містах країни.

У Києві головним адептом і пропагандистом фізичного виховання став Євген Гарнич-Гарницький – також відомий у місті лікар. Програма занять у заснованому ним 1895 р. гуртку включала в себе вправи з гантелями, вправи на гімнастичних снарядах, підняття ваги, боротьбу. Тренування проводилися також з фехтування, стрільби, бігу. Часто організовувалися спортивні вечори, які щоразу більше збирали учасників і глядачів. Сучасники охрестили Є.Гарнич-Гарницького “батьком київської атлетики”, а фактично він був батьком усього київського спортивного руху. Не менш відомим серед киян був ще один аматор спорту, який дуже багато зробив для його популяризації в країні, також лікар – Олександр Анохін (псевдонім Б.Росс). До речі, розроблена ним система вправ для розвитку сили, так звана “вольова гімнастика”, користується певною популярністю серед любителів бодібілдингу й донині, а книга з її описом за життя автора витримала сім перевидань. Згадані Є. Гарнич-Гарницький та О.Анохін навіть увійшли до авторського колективу одного з найавторитетніших періодичних видань, присвячених питанням фізичного виховання – журналу “Красота и сила”, який видавався в Києві. Одним з авторів цього журналу був і відомий всій країні київський політехнік (щоправда, на час заснування журналу уже колишній), авіаконструктор і автор кількох всеросійських і світових авіаційних рекордів Ігор Сікорський.

Звісно, захоплювалися спортом і інші студенти київської політехніки. У 1908 р. вони навіть об’єдналися в свій, інститутський спортивний гурток. До речі, політехніки створили першу в Києві футбольну команду, до складу якої входили місцеві гравці. Взагалі, вперше футбольний матч кияни побачили на початку 1900 р. Тоді в районі Шулявки, на полі майже навпроти цехів заводу Гретера і

Футбольна команда “Політехніки”. 1910 р.
(другий справа – М.О. Тананаєв)

Криванека (нині ВАТ “Більшовик”) його працівники-чехи почали час від часу грати в футбол. Чехів на підприємстві було багато: один з його співвласників, учорашній підданий Австро-Угорської імперії Й.Криванек запросив на роботу велику групу співвітчизників. Заробітна платня цього персоналу була значно вищою, ніж у місцевих працівників, а вільного часу вони мали побільше. Тож з охотою присвячували його популярній в Європі спортивній розвазі. У 1904 р. ці футбольні аматори об’єдналися в команду “Південь” (“Юг”), яка пізніше була перейменована в “Сокіл”.

Нова гра з м’ячем одразу зацікавила місцевих хлопчаків з навколишніх вуличок, населених сім’ями робітників і городниками. З цікавістю спостерігали за матчами й студенти Київського політехнічного інституту. А невдовзі й самі спробували свої сили. Гра захопила, тож дуже швидко була сформована і власна команда. Вона так і звалася – “Політехніки”. Ініціаторами її створення й організаторами стали професори М.Делоне і В.Плотніков та викладач М.Тананаєв.

Футбол швидко набув популярності, й в 1910 р. у Києві, крім команд заводу Гретера і Криванека та КПІ вже існувало ще 10 команд. А 24 вересня 1911 р. на зборах, у яких взяли участь представники

спортивного гуртка Київського політехнічного інституту, Німецького гімнастичного товариства, Польського гімнастичного товариства та інших спортивних організацій, було сформовано й Київську футбольну лігу. На цих установчих зборах було обрано комітет Київської футбольної ліги. Головою комітету став тоді ще молодий викладач КПП, а згодом – професор і відомий фахівець з аналітичної хімії, Микола Тананаєв, який грав півзахисником у клубній команді “Політехніки” від дня її створення в 1903 р. Заступниками голови були обрані вже згадуваний відомий київський учений, доктор О.К.Анохін і представник Київського політехнічного інституту В.П.Бобровський. Секретарем КФЛ учасники зборів обрали представника Німецького гімнастичного товариства О.П.Вешке, членами правління – знов таки представників спортивного гуртка Київського політехнічного інституту В.С.Рокотяна і В.Б.Оттена – воротаря футбольної команди “Політехніки” та кандидата до збірної команди Росії на V Олімпійські ігри 1912 р. На зборах було також прийнято рішення про проведення у Києві першого чемпіонату міста з футболу й затверджено правила з футболу за прикладом Санкт-Петербурзької футбольної ліги з деякими змінами з урахуванням місцевих умов. Офіційне повідомлення про її створення було відкладене на тиждень від запланованої дати через вбивство в Києві прем’єр-міністра П.Столипіна.

Активісти новоствореної Ліги з ентузіазмом взялися за справу. У першому чемпіонаті Києва взяли участь п’ять футбольних команд. У фіналі “Політехніки” розгромили “Сокіл” і офіційно були визнані найсильнішою командою міста. Звання це футболісти КПП підтвердили в чемпіонаті Києва серед студентських команд, випередивши 9 футбольних дружин вищих і середніх навчальних закладів. У тому ж році на основі команди КПП була сформована збірна Київської футбольної ліги, яка 22 жовтня провела свою першу виїзну гру у Харкові й виграла у харківської збірної з рахунком 3:0. “Політехніки” ставали чемпіонами Києва ще двічі – у 1912 та у 1916 рр.

А 2 грудня 1911 р. Київська футбольна ліга однією з перших подала заяву до тимчасового комітету про вступ до складу Всеросійської футбольної спілки і увійшла до числа організацій – її засновниць.

Популярність спорту зростала, і з 1912 р. у Києві немов гриби по дощу почали організовуватися спортивні клуби. Звісно, вони культивували не лише футбол, але й інші дисципліни. Їхньому розвитку сприяло й відкриття “Спортивного поля”: між вулицями Дикою (тепер вона зветься Студентською), Львівською (нині –

Артема) та Глибочицькою було споруджено стадіон з закритими трибунами на 1000 місць, відкритими – на 1750 місць та глядацьким майданчиком, де могло розміститися ще 2000 уболівальників.

Саме цей стадіон наступного, 1913 р. став головною ареною ще небачених в країні грандіозних змагань – Першої Всеросійської Олімпіади.

Це була непересічна подія в спортивному житті Російської імперії. Змагання проводилися за програмою Міжнародного Олімпійського комітету і мали стати відправною точкою на шляху до перемог в міжнародних Олімпійських іграх, у яких до того Росія або не брала участі, або виступала не дуже успішно. Зокрема, виступ російської делегації, яка складалася з 169 спортсменів, на V Олімпіаді в Стокгольмі, західна преса навіть назвала “спортивною Цусімою”, бо Росія в командному заліку тоді посіла 15 місце з двома срібними і двома бронзовими медалями. Тож керівництво країни почало виправляти ситуацію. У червні 1913 р. царським Указом було утворено “Канцелярію Головнаглядаючого за фізичним розвитком народонаселення Російської імперії”, яку очолив генерал-майор Володимир Воєйков. Тож Всеросійська Олімпіада стала першою публічною акцією новоствореного органу. За клопотанням Воєйкова офіційними покровителями Олімпіади стали великі князі Дмитро Павлович та Кирило Костянтинович. Перший установив перехідний приз для переможців серед спортивних гуртків і товариств. А київська влада виділила на проведення Олімпіади 10 тис. рублів сріблом.

Перша Всеросійська Олімпіада відкрилася 20 серпня 1913 р. і впродовж кількох днів змагань місто буквально жило ними. Стадіон був переповнений з першого дня змагань до останнього. Не минали своєю увагою глядачі й інших місць проведення Олімпіади – скейтинг-рингу на вулиці Миколаївській, 6 (тепер Городецького), де змагалися фехтувальники, Сирецького стрільбища та стенду Імператорського товариства правильного полювання біля Лук’янівського кладовища, Печерського іподрому, Яхт-клубу на Олексіївському (Трухановому) острові, де змагалися плавці та веслувальники, та інших. Призи переможцям Олімпіади було вручено 24 серпня на Печерському іподромі. Перемогу в командному заліку одержали кияни – атлети з гуртка “Спорт”.

В останні серпневі дні увага киян переключилася на футбольний турнір, який також проводився в рамках програми Олімпіади. В ньому взяли участь чотири кращих київських команди. У фіналі

команда “Політехніки” зустрілася з командою “Славія” і перемогла її, отримавши почесну нагороду – срібний кубок міста “Києва”!

Перебіг і результати Першої Всеросійської Олімпіади у Києві змусили не лише киян, але й усю імперію усвідомити, що спорт став окремим соціально-культурним явищем, значення якого виходить далеко за межі юнацьких забав. І що ставитися до нього слід серйозно, оскільки це не лише потужний засіб фізичного виховання молоді, але й безпосередньо пов’язана з культурними, економічними, соціальними і навіть політичними аспектами життєдіяльності країни сфера, яка, водночас, здатна активно впливати на повсякденне життя суспільства. Показово, що утвердженню спорту як невід’ємної складової суспільного життя на теренах України активно сприяла студентська молодь, в тому числі й київські політехніки.

В.В.Мараєва

УДК 303.446.+629.73

ІСТОРІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ ВІЙСЬКОВОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНИ 1917 – 1920 рр.

Аналізуються праці вітчизняних і зарубіжних науковців та представників української діаспори з історії військової авіації України 1917 – 1920 рр.

Анализируются работы отечественных и зарубежных ученых, а также представителей украинской диаспоры, посвященные истории военной авиации Украины 1917-1920 гг.

In the article an author presents the analysis of historiography of Ukraine air force 1917 – 1920 years.

Ключові слова: історіографія, військова авіація, Україна.

Аналіз літератури, присвяченої історії української військової авіації періоду 1917 – 1920 рр., дає підстави умовно розділити її на кілька груп. До першої, відносно нечисленної групи, відносяться праці, написані та видані за межами СРСР у 30 – 70-ті рр. ХХ ст. Їх характерною особливістю є те, що вони, як правило, належать безпосереднім учасникам подій, що висвітлювали питання будівництва українського війська та його участі у бойових діях. Автори приділяли увагу й українським авіаційним підрозділам, базуючись на мемуарах